

Yes vi kan! Strategier for tyske danskstuderende

Katja Bethke-Prange

Tyske danskstuderende har et stort arsenal af ubevidste sproglige kompetencer, der med fordel kan bruges på sprogkurserne til at få studerende til ikke blot at lære dansk, men også at blive semikommunikative i de andre skandinaviske sprog. Et af to undervisningsmål på de indførende lingvistiske kurser er derfor at skabe bevidsthed om sproget og om sprogstrukturer i almindelighed. Det andet mål er at skabe bevidsthed om de studerendes egne sproglige kompetencer på de forskellige sproglige niveauer. Denne bevidsthed skal bruges så de studerende har et beredskab af strategier ved hånden, når de skal kommunikere med danskere og andre skandinaver, og så de desuden sidenhen selv bliver i stand til at udvikle strategier selv.

Indledning

Det er ikke så almindeligt at tyskere beskæftiger sig med de nordiske sprog, for alle skandinaver er så gode til tysk, at nordtyskere ikke behøver at lære skandinaviske sprog. Nogle gør det dog alligevel.

Hvis man er interesseret i at se på hvordan man kan lære strategier til at lære sprog og til at begå sig semikommunikativ¹ i Norden, er Slesvig-Holsten et relevant sted at studere, for det har jo på en måde altid været en del af de nordiske områder. Nordtyskere har gode forudsætninger for at forstå dansk, når de kommer i kontakt med det. De har både typologiske, sproghistoriske og geografiske forudsætninger, når de udvikler strategier for at lære dansk (Höder 2014, s. 306). Disse forudsætninger og strategier bruges da også på Kiels universitet når man underviser studerende i dansk og skandinavistiske studier.

For at forstå hvor tæt studieforløbet og strategiernes udvikling hænger sammen, skal der i det følgende gives et lille overblik over, hvordan danskstudiet i Kiel er opbygget, og hvilke af strategierne der bruges på vores kurser i almen lingvistik. Disse strategier bruges selvfølgelig også af sproglærerne i de skan-

1 „Semikommunikation” betegner den situation, at personer der ikke har samme modersmål, kommunikerer med hinanden ved hjælp af deres egne respektive sprog. I Skandinavien foregår der en del semikommunikation, for eksempel når en dansker og en svensker mødes, og danskeren taler dansk, mens svenskeren taler svensk.

dinaviske sprog; de skandinaviske kollegaer og lektorerne i lingvistik arbejder nemlig meget tæt sammen. De fleste strategier undervises der især i på de teoretiske kurser på bachelorniveauet, og derfor bliver fokus her lagt på de indledende lingvistiske kurser. Og så gives også lidt information om sproguddannelsen for tyskere der lærer dansk.

Studieforløbet på Kiels universitet er lidt anderledes end studierne på de andre tyske universiteter, hvor man kan læse dansk. Grunden til det er, at forudsætningerne og målsætningerne i Kiel er enestående netop på grund af den særlige situation i Nordtyskland, som nævnes ovenfor.

Først forklares de forskellige studieforløb og studiefag på det nordiske institut. Derefter forsættes med et kort overblik over, hvilke forskellige og komplekse sproglige kompetencer de studerende har på forhånd. Og så fremvises nogle korte eksempler på, hvordan strategierne bruges på de indførende kurser i almen lingvistik. Ved at sammenfatte både strategierne og studiets målsætninger gives et lille indblik i det didaktiske arbejde med tyskere, der lærer dansk.

Studieforløbet på Kiels universitet

Studerende på Kiels universitet kan vælge mellem to forskellige studier. Enten kan de læse til bachelor- og mastereksamen i skandinavistiske studier, hvor de kan vælge et af de nordiske sprog som hovedsprog, eller de kan læse til gymnasielærer. Og hvis de vil være dansklærer, så skal de selvfølgelig have dansk som hovedsprog. Men samtidig får de passive kompetencer i de andre skandinaviske sprog med på vejen, så de faktisk også kan læse og forstå lidt svensk og norsk.

De to studieforløb har næsten den samme struktur. Grunden er, at gymnasielærere i Tyskland skal have en mere akademisk end pædagogisk orienteret uddannelse. Derfor skal alle studerende læse fire forskellige studiefag på bachelorniveauet: skandinaviske middelalderstudier, moderne skandinavisk kultur- og litteraturvidenskab, skandinavistisk lingvistik og så selvfølgelig et skandinavisk sprog. På masterniveauet kan studerende så vælge et af fagene som masterhovedfag og endnu et skandinavisk sprog.

Sprogkurserne for alle de skandinaviske sprog starter i første semester på begynderniveauet A1 og forsætter så op til kollokvierne i femte og sjette semester, hvor de sproglige kompetencer svarer til et niveau, der kaldes C2. Studieforløbet er faktisk meget ambitiøst, fordi sprogkurserne også er forudsætning for de lingvistiske kurser. Ikke alle studerende kan klare disse krav uden problemer. Det betyder at nogle studerende bliver nødt til at tage kurserne flere gange. Undervisningen foregår på tysk og dansk i de første to kurser og kun

på dansk i resten af kurserne, så at dansk ret hurtigt bliver undervisningssproget på sprogkurserne. Noget tilsvarende gælder også for de andre sprogkurser (svensk og norsk). De studerende får dermed ret hurtigt en god lytteforståelse. Dette er vigtigt, fordi tyskere som regel har det svært med at forstå og udtale dansk korrekt, selv om de kan læse og skrive det på ret højt niveau.

Men ikke alle studerende begynder på et begynderkursus i dansk. De fleste der læser til lærer, men også en del af de bachelorstuderende, har en dansk-talende baggrund, fordi de tilhører det danske mindretal og har været på en af mindretallets skoler eller har haft dansk som fremmedsprog på gymnasiet. Disse studerende starter så på et højere niveau.

Lingvistikkurserne

De lingvistiske kurser for alle studerende begynder allerede i andet semester, lige meget om de læser dansk, svensk, islandsk eller norsk. Det betyder at studiegrupperne på de teoretiske kurser er meget heterogene. Kurserne kan ikke foregå på skandinavisk, fordi de studerende ikke kun er på forskellige sprogniveauer, men også studerer forskellige skandinaviske sprog.

De studerende har helt forskellige og komplekse sprogkompetencer, når de begynder på studiet: De fleste af vores studerende kommer fra den nordlige del af Tyskland og har en nordtysk varietet som modersmål. Desuden har de fleste været i kontakt med nedertysk. Enten fordi forældrene eller bedsteforældrene talte eller stadigvæk taler nedertysk med dem, eller fordi de kommer fra et af de få områder, hvor nedertysk stadigvæk tales. De kan også have lært lidt nedertysk i folkeskolen. Og så er der altid et par stykker fra det frisiske mindretal, der har nordfrisisk som modersmål. Fordi nedertysk og nordfrisisk altid har været i kontakt med dansk i den nordlige del af Tyskland, er der mange fælles leksikalske, syntaktiske, morfologiske og også nogle fonologiske træk (Höder 2014, s. 312f; Rambø 2010, s. 22ff).

Foruden disse sprogkompetencer har de studerende selvfølgelig lært flere sprog i skolen. De har lært engelsk som første fremmedsprog og mindst to sprog mere; for de fleste studerende har det været fransk, spansk eller latin. Så ved siden af deres mere ubevidste sprogkompetencer i de nord- og vestgermanske sprog har de fleste studerende godt kendskab til de romanske sprog, der traditionelt undervises på de tyske gymnasier. Dette er vigtigt at huske, fordi det ofte sker, at tyske studerende laver fejl, der egentlig er typiske for englændere, franskmænd eller spaniere. Dette fænomen (det såkaldte L3-fænomen) består i at den der er i gang med at lære et sprog, helt ubevidst bruger morfologiske, leksikalske og semantiske men også fonologiske elementer fra fremmedsprog, man tidligere har lært, i stedet for at bruge elementer fra

modersmålet. Dette varer dog ikke længe, men sker i en fase som typisk varer frem til det såkaldte A2-niveau (Heine 2004, s. 85ff). I lang tid blev dette fænomen opfattet som et problem, der forhindrede at voksne der lærte sprog, kunne lære flere sprog lige godt. I dag opfattes L3-fænomenet dog snarere som en chance for sprogindlæringsprocessen, fordi man har opdaget mange positive aspekter for voksne sprogstudierende. For det første er voksne i stand til at gå mere reflekterende og kontrastivt til værks end børn. På den måde kan de voksne studerende selv kan anvende deres sproglige færdigheder og lærestrategier på det nye sprog og arbejde mere problembekvidst med dette. De studerende får så en reflekteret evne til selv at opdage fejl og problemer. Det er en meget vigtig og frugtbar strategi, hvis de studerende læser til dansk-lærer. Det kan hjælpe eleverne med selv at udvikle lærestrategier, men også til at forstå hvorfor og hvordan flere af fejlene opstår hos danskelever med en bestemt sproglig baggrund. I disse år bliver dette endnu vigtigere, fordi studentergruppernes sammensætning bliver mere og mere heterogen på grund af migrationen. Flere og flere elever har allerede et andet modersmål end deres nordtyske kollegaer.

Desuden får man en større afstand til modersmålet, hvis man kender til flere sprog, og dette er vigtigt, fordi man så også bliver mere bevidst om strukturelle fænomener på modersmålet, som man ellers ikke nødvendigvis har et reflekteret forhold til, og som man derfor kan tro er universelle. Men det er de selvfølgelig ikke. Derfor er det altid vigtigt at arbejde kontrastivt i sprog-læringsprocessen. Ikke bare mellem modersmålet og det nye fremmedsprog, men også mellem fremmedsprogene selv. Det er i denne sammenhæng lige meget om sprogene hører til den samme sprogfamilie eller ej (Neuner 2004, s. 99ff).

Uerkendte kompetencer

De studerende kommer altså med en hel del sproglige kompetencer, men det ved de bare ikke. Så foruden selve danskundervisningen på sprogkurserne er det lige så vigtigt at skabe sprogbevidsthed hos de studerende, så de selv kan blive opmærksomme på de strategiske muligheder, de allerede har. De skal simpelthen selv udvikle nye strategier til at lære og undervise i dansk. Oven i købet kan den kontrastive fremgangsmåde også styrke læreprocessen i semi-kommunikation, fordi de studerende også lærer de andre skandinaviske sprog og deres strukturelle fænomener at kende (Heine 2000, s. 59ff). Derfor starter vi som sagt med vores lingvistiske kurser allerede i andet semester. Indførelsen i den strukturelle sproganalyse foregår på tysk, men vi arbejder med tyske, engelske, franske, nedertyske og selvfølgelig skandinaviske eksempler lige fra

begyndelsen, så de studerende forstår, hvordan sprogene strukturelt og typologisk hænger sammen (Braunmüller 2007; Vikør 2001).

På den måde skaber vi både bevidsthed om det danske sprog og om de andre skandinaviske sprog. Desuden skabes en sproglig bevidsthed, der kan bruges til at lære og undervise et andet sprog, lige meget om sproget er fremmed eller ej.

At bruge begrebet fremmedsprog kan være problematisk, fordi det måske formindsker studerendes og andre elevers motivation for at lære sprog, der ikke er i samme familie med modersmålet (Jessner 2004, s. 20ff). Det gælder for eksempel typologisk set for tysk og dansk, der dog på grund af deres fælles sproglige og kulturelle historie trods alt er meget tæt på hinanden, og man ser da også semikommunikation mellem sprogene. Sådan set er dansk nemlig ikke et fremmedsprog for nordtyskere. I det mindste ikke mere end sydtyske dialekter som bajersk eller swabisk.

Det indførende kursus

Det indførende kursus i lingvistik starter med nogle oplysninger om den strukturelle sproganalyse, som er vigtige for almindelige sprogvidenskabelige spørgsmål. De studerende får at vide, at det er vigtigt at skelne mellem form og funktion, hvis man analyserer sproglige elementer på de forskellige strukturelle niveauer.

Men endnu vigtigere end disse mere teoretiske informationer er at sammenføre dem med de studerendes sproglige kompetencer. De studerende oplever så, at de allerede har grundlæggende sproglige kompetencer på de forskellige strukturelle niveauer og bruger dem til at danne egne strategier til at lære mere dansk og udvikle færdigheder i receptiv flersproglighed både mellem tysk og dansk og mellem dansk og de andre skandinaviske sprog.

De fleste studerende har allerede en vis kompetence i at læse dansk. Når de er på ferie i Danmark er de i stand til at læse en del i aviserne, og de kan læse og forstå reklamer og andre tekster, de kommer i kontakt med. Selv om der findes forskelle i de grafematiske systemer kan de fleste nordtyskere læse dansk og genkende ordene.

En af de mere ubevidste strategier består derfor i at de studerende sammenligner ordene på baggrund af den fælles grafematiske realisering. På kurserne lærer de studerende så at analysere fænomenet ved hjælp af strukturelle analysemetoder og at anvende denne strategi på de andre skandinaviske sprog.

Men der findes altid ord, tyskere ikke kan genkende med det samme, selv om de stammer fra et fælles ordforråd. Det skyldes den forskellige grafematiske realisering. Det gælder ikke bare for låneord fra nedertysk, men også fra

alle andre sprog de kender, for eksempel fransk og latin. Derfor skal de studerende ved hjælp af analyseresultaterne selv udvikle reglerne for den danske retskrivning i sammenligning med den tyske.

Strategien der bruges her, er at segmentere sprogenes forskellige elementer og bagefter forklare deres form og funktion fra et kontrastivt perspektiv. Målsætningen er, at de studerende ikke bare får videregående sproglige kompetencer i dansk, men også kan identificere og udvikle strategien for dermed at kunne bruge den på de andre skandinaviske sprog. På denne måde får tyske studerende altså en kompetence i semikommunikation ved hjælp af en kontrastiv sproganalyse.

Ligheder

Der findes ikke bare ligheder i leksikon, men også i den danske morfologi. Store dele af afledningsmorfemerne i dansk kan genkendes af tyskerne.

Ved at segmentere og beskrive morfemer og deres funktion både i tysk og dansk opdager de studerende, at der findes de samme morfemtyper. Men eftersom de er så produktive, markerer de dog ikke altid den samme orddannelse. Tyskere der lærer dansk, skal altså passe på, hvis de danner nye ord ved hjælp af afledningsmorfemer, de kender fra deres modersmål. Målsætningen her er at tyske danskstuderede med hjælp af en kontrastiv sproganalyse laver færre fejl og får en mere reflekterende sprogbevidsthed.

Det samme gælder for den kontrastive sprogbeskrivelse på morfosyntaktisk niveau. For at forstå ordenes relationer i sætningen og dermed den morfosyntaktiske struktur i det danske sprog er det vigtigt at analysere sætningernes struktur både på dansk og tysk.

I sammenligning med dansk er ledstillingen i tyske sætninger mere fleksibel. Den faste ledrækkefølge i syntaksen kender de studerende fra engelsk, så derfor bruger tyske studerende ofte engelsk ledstilling, når de danner danske sætninger. Selv om konstruktioner som for eksempel inversion findes både på tysk og dansk. Tyskerne laver fejl her, selv om de egentlig ikke skulle have problemer. For at påvirke disse fejl er det vigtigt at gøre de studerende opmærksomme på dette L3-fænomen. Sproglørnerne skal lære at undgå denne slags fejl ved at selv at reflektere og analysere deres egne sprogkompetencer og deres påvirkning på sprog læringsprocessen. De skal lære at se L3-fænomenet som en chance for at undgå fejl (Marx 2004, s. 70).

Udtale

Til sidst skal det vises, at der findes fonologiske ligheder mellem nordtysk og dansk. For eksempel det stemte uvulære frikative [ʋ], som man næsten ikke

kan høre som i nordtysk *Rose* [ʁo:zə] og dansk *rose* [ʁo:sə], hvor det er på en initial position, eller bliver til schwa-lyden som i tysk *Tor* ['tø:ɐ] og i dansk *mor* [mo:ɐ], hvor det er finalt. Det kender nordtyskerne godt, og de kan forstå det uden problemer. De er også i stand til at selv danne lyden og blive forstået af danskerne. Det samme gælder for de andre schwa-lyde [ə] og [ʌ], der findes på dansk såvel som i de nordtyske varieteter, som man også kan se på eksemplerne eller i nordtysk *bitter* ['bitʌ] og i dansk *beller* [hɛlʌ].

Selvfølgelig er det ikke nok for nordtyske danskstuderende at vide at der findes disse lydfænomener både på dansk og tysk for at forstå dansk. Men igen skal den kontrastive analyse vise de studerende, at de allerede har visse fonologiske kompetencer, og at de kan lære også at forstå og udtale dansk.

Desuden arbejdes selvfølgelig også med de store fonologiske forskelle som for eksempel stødet og klusilsvækkelsen ligesom palatalisering og det bløde *d*. Det bløde *d* er et godt eksempel på at det er vigtigt at skabe sprogbevidsthed også på det fonologiske niveau.

Tyskere der lærer dansk, udtaler ofte det bløde *d* [ð] som tysk [l], fordi de synes lydene ligner hinanden. Ved hjælp af en kontrastiv analyse af lyd kvaliteten kan de studerende genkende fejlen selv og udvikle en strategi til den rigtige udtale (Fredsted 2011, s. 34ff).

Sammenfatning

Sammenfattende kan fastslås, at danskstudiets målsætninger og målsætningerne i skandinavisk sprogvidenskab hænger tæt sammen med de nævnte lærestrategier.

Tyske danskstuderende skal lære, at de allerede på forhånd har sproglige kompetencer i at forstå dansk, derfor får de en indføring i kontrastive og strukturelle analysemetoder. Ved hjælp af disse metoder skal de studerende forstå, hvad sprogene har til fælles, og hvor forskellene ligger, så de kan arbejde med det og selv udvikle individuelle og universelle sproglæringsstrategier. Desuden får de kompetencer i semikommunikation både mellem tysk og dansk og mellem dansk og de andre skandinaviske sprog. Dette er muligt, fordi semikommunikationstyperne er gradvist forskellige, ikke principielt.

Til sidst skabes en bevidsthed om almindelige sproglige strukturer og funktioner, så at de studerende ikke bare lærer at forstå dansk bedre, men at forstå sproget som et kulturelt og socialt fænomen.

Facit: Hvis man ville spørge vores studerende, om de kan forstå dansk, ville de i begyndelsen af studiet måske svare: "kun lidt", men: "Yes, vi kan!" efter eksamen.

Summary

For students from the northern part of Germany, who are learning Danish, a profound consciousness of the phonological, semantic and morpho-syntactical knowledge of the languages they already learnt, is necessary to develop learning strategies. Especially the language contact between Low German, Frisian and Danish in the area near to the Danish border offers the students many common lingual characteristics to rely on. A contrastive preoccupation with these languages shows that the semi-communicative competence of Northern German learners differs more gradually, than systematically from these of native Scandinavian speakers. Even if the students in the beginning mix up Danish with English or French, these indifferences can also be used as a strategy for the German students to reflecting mistakes during the process of learning Danish.

Katja Bethke-Prange er lektor i skandinavistisk sprogvidenskab og litteratur på Kiels universitet. Hun arbejder også for forskellige projekter om Dansk som nabosprog (DANS) og om det dansk-tyske samarbejde på universitetsniveau.



Litteratur

- Braunmüller, Kurt, 2007: *Die skandinavischen Sprachen im Überblick*. Francke: Stuttgart.
- Fredsted, Elin, 2011: *Dansk segmental fonologi og prosodi: en lærbog i dansk udtale for sprogstuderende*. Flensburg: Uni.-Verlag.
- Heine, Lena, 2000: Semikommunikation och receptiv flerspråkighet i Skandinavien. Ett forskningsprojekt vid Hamburg universitet. I: *Språk i Norden: Norden, nettverket for Språknemnde i Norden*; Oslo: Språkportalen.
- Heine, Lena, 2004: Mögliches und Unmögliches: Zur Methodik bei der Erforschung von Transfererscheinungen. I: Hufeisen, Britta (red.): *Beim Schwedischlernen sind Englisch und Deutsch ganz hilfsvoll[sic!]: Untersuchungen zum multiplen Sprachenlernen*. Frankfurt am Main: Peter-Lang-Verlag, s. 81-97.
- Höder, Steffen, 2014: Low German: a profile of a word language. In: *Syllable and Word languages*: Berlin: de Gruyter, s. 305-326.
- Jessner, Ulrike, 2004: Zur Rolle des metalinguistischen Bewusstseins in der Mehrsprachigkeitsforschung. I: Hufeisen, Britta (red.): *Beim Schwedischlernen sind Englisch und Deutsch ganz hilfsvoll [sic!]: Untersuchungen zum multiplen Sprachenlernen*. Frankfurt am Main: Peter-Lang-Verlag, s. 17-31.
- Marx, Nicole, 2004: Forschungsmethoden zur Mehrsprachigkeit und zum multiplen Spracherwerb. I: Hufeisen, Britta (red.): *Beim Schwedischlernen sind Englisch und Deutsch ganz hilfsvoll [sic!]: Untersuchungen zum multiplen Sprachenlernen*. Frankfurt am Main: Peter-Lang-Verlag, s. 65-79.
- Neuner, Stefanie, 2004: Lernstrategien im fremdsprachlichen Lernprozess. Eine empirische Studie. I: Hufeisen, Britta (red.): *Beim Schwedischlernen sind Englisch und Deutsch ganz hilfsvoll [sic!]: Untersuchungen zum multiplen Sprachenlernen*. Frankfurt am Main: Peter-Lang-Verlag, s. 99-115.
- Rambø, Gro-Renée, 2010: *Historiske og sosiale betingelser for språkkontakt mellom nedertysk og skandinavisk i seinmiddelalderen: ett bidrag til historisk språksosiologi*. Oslo: Novus Press.
- Vikør, Lars S., 2001: *The Nordic Languages: their status and interrelations*. Oslo: Novus Press.

Nøgleord: receptiv flersproglighed - dansk som fremmedsprog - sprogkontakt
- L3-fænomen - sprogbevidsthed.

Bibliografiske oplysninger

Bethke-Prange, Katja, 2016: "*Yes vi kan!* Strategier for tyske danskstuderende"
I: Torbjørg Breivik (red.)
Sprog i Norden 2016, s. 9-18.

<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/index>

©Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden
